

אדמה

ליל שבועות בבית אבי חי

יום שלישי, אור לז' בסיוון, 7 ביוני,
החל מהשעה 23:00

קובץ מקורות
לימוד בית מדרש

מנחי הלימוד ועורכי הקובץ:
הדס ילניק ועינט קרמר, עמותת טבע עברי

עריכה והפקת ליל שבועות:
תמר ברלינר, רכות תחום תרבות ויצירה, בית אבי חי
דוד פרוינד, רכז תוכן, בית אבי חי

עריכת חוברת המקורות:
עינט קרמר, מייסדת ומנהלת עמותת טבע עברי
הדס ילניק, ממקימי טבע עברי, מנחת בתי מדרש בנושאי יהדות וסביבה

הפקה: שרון גיני, עורכת פרסומים, בית אבי חי | עיצוב החוברת: סטודיו דוב אברמסון

אורחים יקרים

זו השנה החמישית שבה אנו חוברים לגופים ירושלמיים נוספים ומקיימים את אירוע ליל שבועות בבית אבי חי. לשמחתנו, נראה שהתופעה הולכת ומתרחבת במקומות רבים בארץ. השנה יעסוק הלימוד בבית אבי חי בקשר המורכב שבין האדמה לאדם. צוות הבית השקיע תשומת לב רבה בבחירת התכנים והמרצים ובארגון האירוע, ואנו מקווים שתמצאו עניין בהרצאות המגוונות, בפעילות בית המדרש ובפעילויות הנוספות. אנו מאמינים ששלל זוויות ההתבוננות ודרכי הלימוד המוצעות בלילה זה יזמנו חוויה מיוחדת במינה שתיגע בכל אחד ואחת מאתנו.

אנו מצפים שקהל גדול יפקוד את בית אבי חי, כבשנים עברו, ונעשה כל מאמץ לאפשר לרוב הפונים להיכנס לאירועים המועדפים עליהם. עם זאת, לאור הביקוש הרב לא נוכל להבטיח זאת, ואנו מתנצלים מראש בפני מי שלא ימצא לו מקום באירוע שבחר. אנו מזמינים אתכם לעיין בתכניית בית אבי חי ובחומרים האחרים המוצעים, לבקר את הבית גם בעתיד ולהשתתף בפעילויות הרבות והמגוונות המתקיימות אצלנו.

נשמח מאוד אם תבחרו להצטרף לעשרות אלפי הגולשים דרך קבע באתר האינטרנט של בית אבי חי שכתובתו www.bac.org.il. באתר אפשר ללמוד על אירועי בית אבי חי, לרכוש

כרטיסים וליהנות גם מערוץ התוכן הייחודי "ערך מוסף", המציע תכנים עשירים המתמקדים בזהות ובתרבות היהודית-הישראלית. אני מבקש לנצל הזדמנות זו כדי להודות לסוכנות היהודית ולעמותת "רוח חדשה" על הסיוע בארגון האירוע.

חג שמח,
דני דניאלי
מנהל בית אבי חי

והיי לי אם ואחות: שיח אדם ואדמה

האדמה קשורה לחיי האדם קשר בל יינתק. עליה הוא חי, ממנה הוא חוצב משאבים, את יבולה הוא אוכל וממימיה הוא שותה. החיבור לאדמה הוא לא רק פיזי, ויעיד על כך המצלול המשותף: דם, אדם, אדמה. סיפורי המקרא משרטטים בפנינו קשר מורכב ומיוסר בין האל, האדם והאדמה ("מעפר באת ואל עפר תשוב", "ארורה האדמה בעבורך" ועוד), ולאחר מכן הוא מומר בקשר דומה בין האל, העם וארץ ישראל. גם תרבויות אחרות מתארות קשר מורכב אל האדמה: לעתים היא נתפסת כאם חובקת ומשפיעה, ולעתים כאהובה שעל שעריה אנו מידפקים.

ואף על פי כן, בדורות האחרונים אנחנו חווים ניתוק מן האדמה: יותר ממחצית האנושות מתגוררת בערים, רבים מאתנו חיים במרחב וירטואלי, ואחרים רואים באדמה משאב לניצול או מקום נופש.

מפגש זה יעסוק בשלל פניו של השיח בין האדם לאדמה. במפגש נלמד על יחסי אדם ואדמה מימי המקרא ועד היום, נבחן את יחסנו שלנו אל האדמה שעליה אנו חיים, ונחשוב על דרכים לעובדה ולשומרה במאה ה-21.

לימוד פורה.

אלוהים, אדם ואדמה: תמימות ראשונית ושבר גדול

בראשית א, א-לא

[א] בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ [ב] והארץ היתה תהו ובהו וחשך על-פני תהום ורוח אלהים מרחפת על-פני המים [ג] ויאמר אלהים יהי-אור ויהי-אור [ד] וירא אלהים את-האור כי-טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך [ה] ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי-ערב ויהי-בקר יום אחד.

[ו] ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים [ז] ויעש אלהים את-הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי-כן [ח] ויקרא אלהים לרקיע שמים ויהי-ערב ויהי-בקר יום שני.

[ט] ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל-מקום אחד ותראה היבשה ויהי-כן [י] ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים וירא אלהים כי-טוב [יא] ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ פרי עשה פרי למיננו אשר זרעו-בו על-הארץ ויהי-כן [יב] ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה-פרי אשר זרעו-בו למינהו וירא אלהים כי-טוב [יג] ויהי-ערב ויהי-בקר יום שלישי.

[...]

[כד] ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחייתו-ארץ למינה ויהי-כן [כה] ויעש אלהים את-חית הארץ למינה ואת-הבהמה למינה ואת כל-רמש האדמה למינהו וירא אלהים כי-טוב [כו] ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל-הארץ ובכל-הרמש על-הארץ [כז] ויברא אלהים את-האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם [כח] ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את-הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל-חיה הרמשת על-הארץ [כט] ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את-כל-עשב זרע אשר על-פני כל-הארץ ואת-כל-העץ אשר-בו פרי-עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה [ל] ולכל-חית הארץ ולכל-עוף השמים ולכל-רמש על-הארץ אשר-בו נפש חיה את-כל-ירק עשב לאכלה ויהי-כן [לא] וירא אלהים את-כל-אשר עשה והנה-טוב מאד ויהי-ערב ויהי-בקר יום הששי.

בראשית ב, ד-טו

[ד] אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים [ה] וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל-עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלהים על-הארץ ואדם אין לעבד את-האדמה [ו] ואד יעלה מן-הארץ והשקה את-כל-פני האדמה [ז] וייצר ה' אלהים את-האדם עפר מן-האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה [ח] ויטע ה' אלהים גן-בעדן מקדם וישם שם את-האדם אשר יצר [ט] ויצמח ה' אלהים מן-האדמה כל-עץ נחמד

למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע.
[...]
[טו] ויקח ה' אלהים את-האדם וינחהו בגן-עדן לעבדה ולשמרה.

בראשית ג, טז-כא

[טז] אל-האשה אמר הרבה ארבה עצבונו והרבה בעצב תלדי בנים ואל-אישך תשוקתך והוא ימשל-בך [יז] ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן-העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו ארוורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך [יח] וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את-עשב השדה [יט] בזעת אפיקך תאכל לחם עד שובך אל-האדמה כי ממנה לקחת כי-עפר אתה ואל-עפר תשוב [כ] ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל-חי [כא] ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם.

בראשית ד, א-יב

[א] והאדם ידע את-חוה אשתו וטהר ותלד את-קין ותאמר קניתי איש את-ה' [ב] ותסוף ללדת את-אחיו את-הבל ויהי-הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה.
[...]

[ט] ויאמר ה' אל-קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי [י] ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן-האדמה [יא] ועתה ארור אתה מן-האדמה אשר פצתה את-פיה לקחת את-דמי אחיך מידך [יב] כי תעבד את-האדמה לא-תסוף תת-פחה לך נע ונד תהיה בארץ.

בראשית ה, כח-כט

[כח] ויחי-למך שתים ושמונים שנה ומאת שנה ויולד בן [כט] ויקרא את-שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן-האדמה אשר אררה ה'.

בראשית ו, ה-ח

[ה] וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל-יצר מחשבת לבו רק רע כל-היום [ו] וינחם ה' כי-עשה את-האדם בארץ ויתעצב אל-לבו [ז] ויאמר ה' אמתה את-האדם אשר-פראתי מעל פני האדמה מאדם עד-בהמה עד-רמש ועד-עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם [ח] ונח מצא חן בעיני ה'.

בראשית ח, טו-כב

[טו] וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל-נֹחַ לֵאמֹר [טז] צֵא מִן-הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבְנֵיךָ וּנְשֵׁי-בְנֵיךָ אִתְּךָ [יז] כָּל-הַחַיָּה אֲשֶׁר-אִתְּךָ מִכָּל-בֶּשֶׂר בְּעוֹף הַבָּהֳמָה וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הַרְמֹשׁ הַרְמֹשׁ עַל-הָאָרֶץ הֵיצֵא אִתְּךָ וּשְׂרָצוּ בָאָרֶץ וּפְרוּ וּרְבוּ עַל-הָאָרֶץ [יח] וַיֵּצֵא-נֹחַ וּבְנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי-בְנָיו אִתּוֹ [יט] כָּל-הַחַיָּה כָּל-הַרְמֹשׁ וְכָל-הָעוֹף כָּל-רֹמֵשׁ עַל-הָאָרֶץ לְמִשְׁפַּחְתֵיהֶם יֵצְאוּ מִן-הַתֵּבָה [כ] וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטְּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ [כא] וַיִּרַח ה' אֶת-רִיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה' אֶל-לְבוֹ לֹא אֶסְף לְקַלְל עוֹד אֶת-הָאָדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יַצַּר לִב הָאָדָם רַע מִנְעֻרָיו וְלֹא-אֶסְף עוֹד לַחַכּוֹת אֶת-כָּל-חַי פֶּאֶשֶׁר עָשִׂיתִי [כב] עַד כָּל-יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וְחֹם וְקִיץ וְחַרֵף וַיּוּם וְלִילָה לֹא יִשְׁבְּתוּ.

ארץ ישראל, אלוהי ישראל, עם ישראל: הזדמנות שנייה לאהבה

דברים יא, י-כא

[י] כי הארץ אשר אתה בא-שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את-זרעך והשקית ברגלך כגן הירק [יא] והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשטה-מים [יב] ארץ אשר-ה' אלהיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה.

[יג] והיה אם-שמע תשמעו אל-מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את-ה' אלהיכם ולעבדו בכל-לבבכם ובכל-נפשכם [יד] ונתתי מטר-ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך [טו] ונתתי עשב בשדה לבהמתך ואכלת ושבעת [טז] השמרו לכם פן-יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם [יז] וחרה אף-ה' בכם ועצר את-השמים ולא-יהיה מטר והאדמה לא תתן את-יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר ה' נתן לכם [יח] ושמעתם את-דברי אלה על-לבבכם ועל-נפשכם וקשרתם אתם לאות על-ידיכם והיו לטוטפת בין עיניכם [יט] ולמדתם אתם את-בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך [כ] וכתבתם על-מזוזות ביתך ובשעריך [כא] למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על-הארץ.

דברים ח, ז-י

[ז] כי ה' אלהיך מביאך אל-ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר [ח] ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ-זית שמן ודבש [ט] ארץ אשר לא במסכנת תאכל-בה לחם לא-תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת [י] ואכלת ושבעת וברכת את-ה' אלהיך על-הארץ הטבה אשר נתן-לך.

ישעיהו א, ב-ט

[ב] שמעו שמים והאזיני ארץ כי יהוה דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי [ג] ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן [ד] הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את-יהוה נאצו את-קדוש ישראל נזרו אחור [ה] על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל-ראש לחלי וכל-לכב דני [ו] מכף-רגל ועד-ראש אין-בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה לא-זרו ולא חבשו ולא רפכה בשמן [ז] ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה כמהפכת זרים [ח] ונותרה בת-ציון כספה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה [ט] לולי יהוה צבאות הותיר לנו שריד כמעט כסדם היינו לעמרה דמינו.

יואל ב, כא-כז

[כא] אל-תִּירָאֵי אֲדַמָּה גִילִי וּשְׁמַחִי כִּי-הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת [כב] אל-תִּירָאוּ בַּהֲמוֹת שְׂדֵי כִּי דָשְׂאוּ גְאוֹת מִדְּבַר כִּי-עֵץ נִשָּׂא פְרִיֹו תֵאֲנֶה וְגִפֶּן נִתְּנָו חֵילֶם [כג] וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וּשְׂמַחוּ בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי-נִתַּן לָכֶם אֶת-הַמּוֹרָה לְצַדִּיקָה וַיּוֹרֵד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ בְּרֹאשׁוֹן [כד] וּמְלֹאוּ הַגְּרָנוֹת בַּר וְהִשְׁקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וַיִּצְהַר [כה] וּשְׁלַמְתִּי לָכֶם אֶת-הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאֲרָבָה הִילַק וְהַחֲסִיל וְהִגְזַם חֵילִי הַגְּדוֹל אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּי בָכֶם [כו] וְאָכַלְתֶּם אָכּוֹל וְשָׁבֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת-שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא-יִבְשׂוּ עַמִּי לְעוֹלָם [כז] וַיִּדְעֶתֶם כִּי בִקְרֹב יִשְׂרָאֵל אָנִי וְאָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאִין עוֹד וְלֹא-יִבְשׂוּ עַמִּי לְעוֹלָם.

חֶשְׁבוֹן עוֹבֵר / חיים גורי

וְשׁוֹב, כְּמוֹ תְּמִיד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
הַדְּרָכִים כּוֹאֲבוֹת מֵעַקְבוֹת עוֹלֵי רֶגֶל,
וְאֵלֵהֶם מְרַגֵּשׁ כְּמוֹ בְּבֵית,
וְאֲחֵי עוֹדֵם קוֹרְאִים מִן הַמִּצָּר.

וְכַח אֵשׁ
וְכַח לִילָה
וּמַחֲט לֹא תֵעָבֵר
וְנוֹצָה בְּהָרִים.

וְשׁוֹב, כְּמוֹ תְּמִיד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
הַאֲבָנִים זֹכְרוֹת.
הַאֲדָמָה אֵינָנָה מְכֻסָּה.
הַדִּין נוֹקֵב אֶת הַהָרִים.

וְשׁוֹב, כְּמוֹ תְּמִיד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
הַאֲבָנִים רוֹתְחוֹת,
וְהַאֲדָמָה אֵינָנָה מְכֻסָּה.
וְשׁוֹב קוֹרְאִים אֲחֵי מִן הַמִּצָּר.

כְּלָבִים קְצוּצֵי אֲזָנִים צוֹעְקִים בְּלִילָה
אֶל הַנְּכָרֵי הַנֶּעַ,
וְאֲחֵיהֶם עוֹנִים לְעַמְתָּם.

וְשׁוֹב, כְּמוֹ תְּמִיד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
אֲבָנֵי הַמְּרֵאָשׁוֹת מְסֻכְנוֹת.
רְבִים מִן הַנְּמִים רוֹאִים סֶלֶם.

הַלְבָּנָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר וּמְנִיעָה
גְּמוּלוֹת מְשׁוֹרְרוֹת וְעוֹד סְהַרְוִים,
וְהַאֲוֹרְבִים נְמִים עַל אֵם הַדְּרָה, כְּמֵאֵז.

וְשׁוֹב, כְּמוֹ תְּמִיד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
שַׁעַר הַרְחָמִים נְעוּל עַדִּין
וְאֲבָנֵי קְבָרִים בְּצֵל חוֹמָה.

וְשִׁמְשׁ אֱלוּלִית וְהַהָרִים נוֹטְפִים עֵסִים
וְהַגְּבְעוֹת תִּתְמוּגְגָנָה וּדְבַשׁ נָגַר.

וְשׁוֹב, כְּמוֹ תְּמִיד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
עֵינַיִם מְצִיצוֹת מִכְּפוֹת הַמְּזוֹל,
וְשׁוּלֵי הַאֲבָנִים פִּיחַ שְׂרָפוֹת רְחוֹקוֹת,
וְטָרֵם שַׁחַר מְלֵאָה הַבְּקָעָה עֶרְפֵּל,
וּבַעוֹנֹת הַאֲבָטִיחִים סוֹעֵר הַיָּם.

חיים גורי (1923) - משורר, סופר, פזמונאי, עיתונאי ויוצר קולנועי; חתן פרס סוקולוב לעיתונאים לשנת 1962, חתן פרס ביאליק לספרות לשנת 1974, חתן פרס ישראל לשיירה לשנת 1988.

עבודתנו מעתה / א"ד גורדון

חיים אנחנו מבקשים, לא פחות ולא יותר, חיים שלנו ממקור חיינו, מטבע ארצנו, פרנסת הגוף ופרנסת הרוח. כוח חיוני ושפע עליון מן המקור החי, הזה. באים אנחנו אל ארצנו להיקלט בקרקענו הטבעי, שנעקרנו מתוכו. לינוק בשרשינו מן המזון אשר באדמה ולשאוף בעלינו מן המזון אשר ברוח ומכוח היצירה אשר בקרני האור. אולם אם העמים האחרים, החיים על אדמתם, יכולים לחיות איך שהוא, – אנחנו, שנעקרנו משרשנו, מוכרחים להכיר את הקרקע ולהכשיר את הקרקע, שאנחנו באים להיקלט בו, לדעת ולהבין את תנאי האקלים, שאנחנו באים לצמוח ולפרוח בו, ולעשות פרי. אנחנו, הקרועים מהטבע, אנחנו, ששכחנו כבר את טעמם של חיים טבעיים, – אנחנו מוכרחים, אם חפצי חיים אנחנו, לבקש יחס חדש אל הטבע, להתחיל חשבון חדש עמו. אנחנו, שהיינו הראשונים שאמרנו: "כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו", "לא ישא גוי אל גוי חרב" וחדלנו מהיות עם, – אנחנו בבואנו לקבוע מחדש את מסלולנו בגלגל החיים של העמים החיים, מחויבים לדעת למצוא את מסלולנו הנכון, מחויבים לברוא עם חדש, עם-אדם, שיש לו יחס אנושי אהוטי אל יתר העמים, שיש לו יחס עליון, יחס של חיים ויצירה, אל הטבע ואשר בו. כל כוח היסטוריתנו, כל הצער שנתגבש בנשמתנו הלאומית, כאילו דוחף אותנו לצד זה, כל החלל התהומי הריק, שנתהווה בנשמתנו להיותה קרועה ומרוחקה מהטבע, כאילו תובע את זה. ואת הדחיפה האחרונה, המכרעת, כאילו נותן לנו הרגע החי, שאתה מרגיש בו העקת שאול של שעבוד נעלם ופרפורים כבירים של חירות אנושית מקשה להיוולד, מרגיש שמתרחש דבר-מה חדש בעולם הגדול וגם בעולמנו אנו, הבאים כביכול להיוולד מחדש, והרי הוא כאילו אומר: אתם צריכים להיות הראשונים.

אהרן דוד גורדון (1856-1922) - נחשב "הצדיק החילוני" של התנועה הציונית; פועל חקלאי, הוגה ומורה דרך לחלוצי העלייה השנייה ולתנועת הפועל הצעיר בארץ ישראל; מייסד תורת מוסר שכונתה לאחר מותו "דת העבודה".

האדמה ואנחנו - אחים בקהילת הברואים

תהילים קד

- א בְּרַכִּי נַפְשִׁי אֶת-ה' ה' אֱלֹהֵי גְדֹלַת מָאֵד; הוֹד וְהַדָּר לְבִשְׁתָּ.
ב עֲטָה-אֹר כְּשִׁלְמָה; נוֹטָה שָׁמַיִם כִּירִיעָה.
ג הַמְקַרְהַ בְּמַיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׁם-עֲבִים רְכוּבוֹ; הַמְהַלֵּךְ עַל-כַּנְפֵי-רוּחַ.
ד עֲשֵׂה מִלְאָכָיו רוּחוֹת; מִשְׁרָתִיו אֵשׁ לֵהֵט.
ה יָסַד-אָרֶץ עַל-מְכוּנֶיהָ; בַּל-תַּמוּט עוֹלָם וָעֶד.
ו תְּהוֹם כָּלבוֹשׁ כְּפִיתוֹ; עַל-הַרִים יַעֲמְדוּ מַיִם.
ז מִן-גְּעֵרָתְךָ יְנוֹסוּן; מִן-קוֹל רַעְמָךָ יִחְפְּזוּן.
ח יַעֲלוּ הַרִים יִרְדוּ בְקָעוֹת אֶל-מְקוֹם זֶה יִסְדֹת לָהֶם.
ט גְּבוּל-שָׁמַת בַּל-יַעֲבֹרוּן; בַּל-יִשְׁבּוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ.
י הַמְשַׁלַּח מַעֲיָנִים בְּנַחְלִים; בֵּין הַרִים יִהְלִכוּן.
יא יִשְׁקוּ כָל-חַיְתוֹ שִׁדְיִ; יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאֵם.
יב עֲלִיָּהֶם עוֹף-הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוּן; מִבֵּין עַפְאִים יִתְנוּ-קוֹל.
יג מִשְׁקָה הַרִים מַעֲלִיּוֹתָיו; מִפְרֵי מַעֲשֵׂיךָ תִשְׁבַּע הָאָרֶץ.
יד מִצְמִיחַ חֲצִיר לְבַהֲמָה וְעֵשֶׂב לְעִבְדַת הָאָדָם; לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן-הָאָרֶץ.
טו וַיֵּן יִשְׁמַח לִבֵּב-אֲנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן; וְלֶחֶם לִבֵּב-אֲנוֹשׁ יִסְעֵד.
טז יִשְׁבְּעוּ עֲצֵי ה'; אֲרָזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטַע.
יז אֲשֶׁר-שָׁם צִפְרִים יִקְנְנוּ; חֲסִידָה בְרוֹשִׁים בֵּיתָה.
יח הַרִים הַגְּבֹהִים לִיעֲלִים; סִלְעִים מַחְסֶה לְשֹׁפְנִים.
יט עֲשֵׂה יָרַח לְמוֹעֲדִים; שָׁמֶשׁ יַדַּע מְבוֹאוֹ.
כ תִּשְׁתַּח-חֲשֶׁף וַיְהִי לִילָה; בּו-תִרְמַשׁ כָּל-חַיְתוֹ-יַעַר.
כא הַכַּפְרִים שְׂאֲגִים לְטָרֶף; וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אֲכָלָם.
כב תִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ יֵאֲסֹפוּן; וְאֵל-מַעֲוֹנָתָם יִרְבְּצוּן.
כג יֵצֵא אָדָם לַפְעֵלוֹ; וְלַעֲבֹדָתוֹ עַד־עָרֵב.
כד מֵה-רֶבּוּ מַעֲשֵׂיךָ ה' כָּלֶם בְּחַכְמָה עֲשִׂיתָ; מְלֹאָה הָאָרֶץ קִנְיָנְךָ.
כה זֶה הֵיִם גְּדוֹל וְרַחֵב יָדַיִם שָׁם-רָמַשׁ וְאֵין מִסְפָּר; חַיּוֹת קִטְנוֹת עִם-גְּדֹלוֹת.
כו שָׁם אֲנִיּוֹת יִהְלִכוּן; לֹוִיתָן זֶה-יִצְרָתָ לְשֹׁחַק-בוֹ.
כז כָּלֶם אֱלֹהֵי יִשְׁבְּרוּן לְתַת אֲכָלָם בְּעַתּוֹ.
כח תַּתֵּן לָהֶם יִלְקֻטוּן; תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׁבְּעוּן טוֹב.
כט תִּסְתִּיר פְּנֵיךָ בִּיהֲלוֹן תִּסְפֶּה רוּחָם יִגְעוּן; וְאֵל-עַפְרָם יִשׁוּבוּן.
ל תִּשְׁלַח רוּחְךָ יִבְרָאוּן; וּתַחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה.
לא יְהִי כְבוֹד ה' לְעוֹלָם; יִשְׁמַח ה' בְּמַעֲשָׁיו.
לב הַמְבִיט לְאָרֶץ וּתְרַעַד; יַגַּע בְּהַרִים וַיַּעֲשֶׂנוּ.
לג אֲשִׁירָה לֵה' בְּחַיִי; אֲזַמְרָה לְאֱלֹהֵי בְעוֹדִי.
לד יַעֲרֵב עָלָיו שִׁיחִי; אֲנַכִּי אֲשַׁמַּח בֵּה'.
לה יִתְמוּ חֲטָאִים מִן-הָאָרֶץ וְרָשָׁעִים עוֹד אֵינָם; בְּרַכִּי נַפְשִׁי אֶת-ה' הַלְלוּ-יְהִ.

תורת מוסר האדמה / אלדו ליאופולד

כל תורות המוסר התפתחו עד כה על בסיס הנחה אחת: היחיד חבר בקהילה של פרטים בעלי תלות הדדית. האינסטינקטים שלו דחפו אותו להתחרות על מקומו בקהילה, אך ערכיו המוסריים דחפו אותו לשתף פעולה (ייתכן שלשם יצירת מקום לתחרות חברתית). תורת מוסר האדמה פשוט מגדילה את גבולותיה של הקהילה כך שיכללו גם קרקע, מים, צמחים ובעלי חיים, או במילה אחת: את האדמה.

הרעיון נשמע פשוט: האם איננו שרים עוד על אהבתנו ועל מחויבותנו לאדמתם של החופשיים ולביתם של האמיצים? [The land of the free and the home of the brave – ציטוט מההמנון האמריקאי]. כן, אך מה בדיוק אנו אוהבים? בוודאי לא את הקרקע שאנו שולחים בחיפזון ובבלבול במורד נהרות, ובוודאי לא את המים שהם חסרי כל תכלית מלבד הנעת טורבינות, הצפת ספינות ונשיאת ביוב. בוודאי לא את הצמחים שאנו משמידים אוכלוסיות שלמות שלהם ללא הינד עפעף. בוודאי לא את בעלי החיים שכמה מהמינים היפים והגדולים ביותר שלהם הוכחדו על ידינו. תורת מוסר האדמה אינה יכולה למנוע את השינויים, את ניהולם ואת השימוש ב"משאבים" אלה, אך היא מאשרת את זכותם להמשך, לקיום, ולפחות במקומות מסוימים גם את זכותם להמשך קיומם במצבם הטבעי.

בקיצור, תורת מוסר האדמה משנה את תפקידו של ההומו-סאפיינס מכובש קהילת האדמה לחבר ולאזרח מן השורה בתוכה. מכך נובע גם כבוד ליתר חברי הקהילה, וכן כבוד לקהילה ככזו.

אלדו ליאופולד (1887-1948) (Aldo Leopold) - יערן אמריקאי שעסק בענייני שמירת טבע; פרופסור באוניברסיטת ויסקונסין; כותב הספר הידוע A Sand Country Almanac; נחשב אבי התפיסה האקוצנטרית, הרואה באדם ובאדמה שני חלקים של מערכת אחת שלמה.

במה מאמינים הפגאנים? / כרמית מזרחי

המאפיינים הנפוצים ביותר של הדתות הפגאניות הם: פוליתאיזם – האמונה באלים מרובים; אמונה בקיומה של אלוהות נשית; ראיית האלוהות כאימננטית ולא כטרנסצנדנטית; ראיית הטבע כמקור הרוחניות וכהתגלמות האלוהות; אמונה באחריות ובאוטונומיה של היחיד בקהילה; אמונה בקשרי גומלין רוחניים בין כל הדברים בטבע ומתן דגש על אחריות קהילתית וחברתית כפועל יוצא מכך; אורח החיים של הפגאנים החדשים כולל אחריות סביבתית, מעורבות חברתית, אחריות אישית, שוויון מגדרי והתפתחות רוחנית. עבור הפגאני החדש, האלוהות היא כוח החיים המצוי והמתגלה בכל צורה שהיא בטבע: באדמה, בבני אדם, בים, בנחלים, במדבר, בשמים. אמונה זו שונה לחלוטין מן הראייה היודאו-נוצרית, המפרידה קטגורית בין רוח ושכל לבין הטבע. באמונות הפגאניות, האלוהות הנמצאת בכל מקום ובכל דבר – היא "אלוהות פנימית". האלוהים אינו ישות חיצונית, נפרדת מהכל, טרנסצנדנטלית, כמו בנצרות, באסלאם וביהדות, אלא הוא נמצא בכל אבן, בכל צמח, בכל חיה, בכל אדם ובכל רעיון מופשט. בכל דבר קיים משהו אלוהי וקדוש. כיוון שהפגאנים מאמינים כי כל הדברים קשורים בקשרי גומלין רוחניים, הרי שהאל הוא אותו כוח חיים מקודש המצוי בכל הדברים ומחבר אותם יחדיו.

כרמית מזרחי (1977) – מתרגמת, עיתונאית, עורכת תוכן לאינטרנט; בעלת תואר ביחסים בינלאומיים ובמדעי המדינה מהאוניברסיטה העברית בירושלים.

האדמה היא אחותנו / הרב אברהם יהושע השל

בפגאניות האלוהות היתה חלק מן הטבע, והאדם ואלוהיו שניהם היו אובייקטים של הטבע. אמונת הייחוד [המונותאיזם], בלמדה שאלוהים הוא הבורא, שהטבע והאדם הם שניהם חברים-נבראים של האל, גאלה את האדם מנאמנות בלעדית לטבע [...] השרת הקדושה מן הטבע לא הביאה כלל לניכור של הטבע, אלא קירבה את האדם לכל חי בתוך אחוות הלל ושבח. האדמה היא אחותנו, לא אמנו.

אברהם יהושע השל (1907-1972) – מההוגים החשובים של המחשבה היהודית הדתית של יהדות ארצות הברית במאה העשרים; תיאולוג, חוקר מחשבת ישראל, משורר ופילוסוף; כתב ספרי הגות ושירה רבים.

לכבוד השוני / הרב ד"ר לורד יונתן זקס

הידיעה שכדור הארץ אינו שייך לנו, שאנחנו דיירים זמניים בו, יורשיהם של אלו שבאו לפנינו ושומריהם של אלו שתורם יבוא אחרינו, מנווטת אותנו הרחק מדחף ההרסנות – הדחף למלחמה, להתערבות גנטית בלתי מחושבת או לניצול מופרז של משאבים [...] יתכן שקהילות דתיות הן אחת הסביבות המעטות שעדיין מחזיקות ערכים כאלו. זו כשלעצמה עשויה להיות סיבה לכך שבחלקים גדולים של העולם מתחוללת תחיה של הדת [...] האדם הראשון מוצב בגן עדן "לעובדה ולשומרה". שני הפעלים הללו רבי משמעות. "לעובדה" – כלומר לשרת אותה. האדם הוא אדון הטבע אבל גם משרתו. ואילו הפועל "שמר" משמש בהמשך התורה, בפרשת משפטים, לתאר את אחריותו של מי שמפקידים בהשגחתו רכוש שאינו שייך לו. עליו להקפיד על ערנות ומוטלת עליו האחריות לנזקים שאירעו בשל רשלנותו. צמד המילים "לעובדה ולשומרה" הוא אולי ההגדרה הקולעת ביותר לאחריותו של האדם כלפי הטבע לפי תפיסתה של התורה. אנחנו איננו הבעלים של הטבע "לה' הארץ ומלואה" אנחנו רק נאמניו – בשמו של אלוהים שיצר אותו ושהוא בעליו, ולמען דורות העתיד.

(מתוך: לכבוד השוני, הוצאת טובי, 2008, עמ' 71 ו-142).

יונתן יעקב צבי זקס (1948) – רבה הראשי של אנגליה משנת 1991; פרסם עשרות ספרים ומאמרים; הוגה דעות שנחשב אחד המנהיגים הרוחניים הגדולים בשנים האחרונות.

אדמה אהובתי

על מערמין חוגג יום לבן / אסתר ראב

על מערמין חוגג יום לבן,
את הדלה והעשירה כה,
נד הרים קפא,
שקוף כחזון תעתועים,
אל האפק דבק.
צהרים. מרחבי שדותיך משתלהבים
ולשדה כליל מתלהלה ועולה
מול השמים הלבנים,
כמסך לא יפסק
נמשך ורועד.
בתוך המישור
גבעה תרום כשד עגל
ולראשה קבר לבן חופף;
ובעזובת שדות קצורים
אטד בדרך רובץ.
והיה כי תיעף העין
מזרמי תעתועי-אור
וטבלה בירק האטד המכחיל,
כבתוך ברכת מים צוננים.
את הדלה כה על חריצין המאדימים
תוף זהב המרחקים
עם קרקעי נחליך החרבים, הלבנים –
מה יפית!

אסתר ראב (1894-1981) - המשוררת והסופרת הבולטת הראשונה מבין ילידי הארץ; שירתה מושפעת מאוד מהנוף הארצישראלי, ולכן היא כונתה "המשוררת הצברית הראשונה".

רוח בְּהָרִים / לאה גולדברג

עֲזוּבָה וְעוֹרֶת
אֲדָמָה עֶקְרָה
הַשְּׁקִיעָה כְּמוֹ וָרֵד
תַּעֲלֶה עַל קִבְרָה.

הַשְּׁקִיעָה הַנוֹבֶלֶת
אֲחֵרוֹנָה, אֲחֵרוֹנָה,
בֵּין הַשָּׁחַר וְהַתְּכֵלֶת
בְּקֶרְעֵי עֲנָנָה.

שׁוּרוֹ, שׁוּרוֹ, אֵיזָה לִילָה בְּהָרִים,
שׁוּרוֹ, שׁוּרוֹ, אֵיךְ הָרוּחַ,
אֵיךְ הָרוּחַ הַפְּרוּעַ
יִבְכֶּה אֶת מוֹת הַשָּׁמֶשׁ בְּהָרִים.

פָּרָא, פָּרָא, פְּרוּעַ,
רַעְמָה אֲדִירָה,
לְשִׁמְמָה שֶׁר הָרוּחַ
עַל עֲדֵי דְרִדְרָה.

- מַה יִּפִּית בְּטָרְשִׁיךְ,
בְּסִלְעִים נְקוּדִים.
עַל שְׁמִיר וְעַל שִׁית
לְנוּ עֲרֵשׁ דּוּדִים.

שׁוּרוֹ, שׁוּרוֹ, אֵיזָה לֶבֶן בְּמָרוֹם,
שׁוּרוֹ, שׁוּרוֹ, אֵיךְ הָרוּחַ
מִתְחַרְחֶה בְּמַעוֹף הָעֵיט
בְּמָרוֹם!

- גְּאִיוֹנִית וּמְכַעֶרֶת,
נוֹרָאָה עַד יִפְעֶה.
שִׁשׁוֹפְתֵנִי הַשָּׁמֶשׁ
שֶׁלְטַפְתֵּנִי סוּפָה,

בּוֹא עֲלֶה נָא, עֲלֶה נָא,
עַל גְּרֵדוֹם אֶהְבִּים.
אֲכַנִּים תַּחֲזִינָה
אֶת דְּמֵי בְּעֵבִים.

שׁוּרוֹ, שׁוּרוֹ אֵיזָה קָרַע בְּעֵנָן,
שׁוּרוֹ, שׁוּרוֹ אֵיךְ הָרוּחַ הַפְּרוּעַ
אֶת פְּנֵיו כְּבֶשׂ בְּאֲדָם הָעֵנָן.

לאה גולדברג (1911-1970) - מגדולות המשוררים העבריים בעת החדשה; סופרת מבוגרים וילדים, מתרגמת, מבקרת וחוקרת ספרות; כלת פרס ישראל לספרות לשנת 1970.

שיר בקר / נתן אלטרמן

בְּהָרִים כָּכָר הַשָּׁמֶשׁ מְלֵהֶטֶת,
וּבְעֶמֶק עוֹד נוֹצֵץ הַטֵּל,
אָנוּ אוֹהֲבִים אוֹתָךְ, מוֹלְדֶת,
בְּשִׁמְחָה, בְּשִׁיר וּבְעֶמֶל.

מִמְּוֹרְדוֹת הַלְּבָנוֹן עַד יַם הַמֶּלַח
נַעֲבֵר אוֹתָךְ בְּמַחְרָשׁוֹת,
אָנוּ עוֹד נִטְעֵ לָךְ וְנִבְנֶה לָךְ,
אָנוּ נִיפְּהָ אוֹתָךְ מְאוֹד.

נִלְבִּישֶׁךְ שְׁלֵמַת בְּטוֹן וּמְלֵט
וְנִפְרֵשׁ לָךְ מִרְבֵּדֵי גְנִים,
עַל אֲדַמַּת שְׂדוֹתֶיךָ הַנִּגְאָלֶת
הַדְּגָן יִרְנִין פְּעֵמוֹנִים.

הַמְדַּבֵּר – אָנוּ דְרָךְ בּוֹ נִחְצְבָה,
הַבְּצוֹת – אָנַחְנוּ וְיִבְשֶׁן.
מֵה נָתַן לָךְ עוֹד לְהוֹד וְשִׁבְעַ,
מֵה עוֹד לֹא נָתַנוּ וְנָתַן.

בְּהָרִים, בְּהָרִים זָרַח אוֹרְנוּ,
אָנוּ נַעֲפִילָה אֶל הָהָר.
הָאֲתָמוֹל נִשְׁאָר מֵאֲחוֹרֵינוּ,
אֶךְ רִבְהָ הַדְרָךְ לְמַחֵר.

אִם קִשָּׁה הִיא הַדְרָךְ וּבוֹגְדֶת,
אִם גַּם לֹא אֶחָד יִפֹּל חָלָל,
עַד עוֹלָם נֹאֵהֵב אוֹתָךְ, מוֹלְדֶת,
אָנוּ לָךְ בְּקֶרֶב וּבְעֶמֶל!

נתן אלטרמן (1910-1970) - משורר, מחזאי, סופר, מתרגם ומסאי; אחד ממתווי הדרך של השירה העברית החדשה; חתן פרס ישראל לספרות לשנת 1968.

אֲדָמָה לְפָנַי אֲדָמָה אַחֲרַי / אתי אנקרי

היא היתה פראית, באת ונגעת,
בלילות שרת לה שירים.
היא פשטה חולות וים כשהבאת חאקי,
הפרית מקומות קשים.

חבקת אותה אנושות –
היא חומקת מתחת לזרוע,
נטעת בה תקוות –
לא נתת לה מים לגמע,
היא לא יודעת עלי ועליך
אפלו שקולך נדם,
אדמה לפני, אדמה אחרי
שנתת לה תכונות אדם.

היא היתה הדבש, אתה זבת חלב,
הפקדת שומרים על חומותיה,
כבישים שסללת אחרי המדבר –
נאספו לקמטים בפניה.

אחר כך רצית אחרת,
אחת עם פנים של זורנל,
זאת שבפית תמונה דהוייה –
חאקי שחוק ומסרבל.

חבקת אותה אנושות...

היא תשאור פה גם אם תלך,
היא זונה עם עבר מפוסם,
משתטחת לרגלי כל עומד –
אם הוא משקה אותה דם.

מעליה עמים נופלים –
אין לה אזנים לשמע,
היא טומנת ילדים
כשאין לה מים לגמע.
חבקת אותה אנושות...

אתי אנקרי (1963) - זמרת-יוצרת, מלחינה, כותבת ושחקנית.

אימא אדמה

פרקי דרבי אליעזר, פרק י

התחיל מקבץ עפרו של אדם הראשון מארבע פנות העולם אלא אמ' הב"ה שאם יבא אדם מן המזרח למערב או מן המערב למזרח ויגיע קצו להפטר מן העולם שלא תאמר הארץ אין עפר גופך משלי חזור למקום שנבראת אלא ללמדך שבכל מקום ומקום שאדם הולך ובא והגיע קצו להפטר מן העולם משם הוא עפר גופו לשם הוא חוזר לעפר שנאמר: כי עפר אתה ואל עפר תשוב.

פרקי דרבי אליעזר הוא חיבור מדרשי המיוחס על פי רוב לתנא רבי אליעזר בן הורקנוס. על פי המחקר, זמן חיבורו הוא לאחר עליית האסלאם (שבמדרש מצויה התייחסות אליו), ככל הנראה במאה השמינית, על רקע עליית בית עבאס והתנועות המשיחיות שפעלו באותה התקופה. על מקום חיבורו ידוע רק שהיה באחת מארצות האסלאם, ויש רמזים שנכתב במקום שהיה תחת השפעת המנהג הארצישראלי.

בן אדמה זִכֹּר בְּמוֹלְדֹתוֹ	כִּי לַעֲת קֶץ יֵשׁוּב לְיוֹלְדֹתוֹ
קוּם וְהִצֵּלַח אִמְרוּ לְבֶן חֲמֵשׁ בֵּין שְׂדֵי אִם יִשְׁכַּב וְאֵל יִמָּשׁ	מַעֲלוֹתָיו עוֹלִים עֲלוֹת שְׁמָשׁ צוֹאֲרֵי אֵב יִקַּח לְמַרְכָּבָתוֹ
מָה תֵּאֵצְוֶנָּה מוֹסֵר לְבֶן עֶשֶׂר דַּבְּרוּ לוֹ חֵן חֵן וְיִתְבַּשֵּׁר	עוֹד מַעֲט קֵט יִגְדֵל וְיוֹסֵר שַׁעֲשׂוּעֵיו יוֹלְדָיו וּמִשְׁפָּחָתוֹ
מָה נְעִימִים יָמִים לְבֶן עֶשְׂרִים בּוֹ לְמוֹסֵר לוֹעֵג לְקוֹל מוֹרִים	קֵל כַּעֲפֹר דּוֹלֵג עָלֵי הָרִים יַעֲלֵת חֵן חֲבָלוֹ וּמִלְכָּדָתוֹ
בֶּן שְׁלוֹשִׁים נִפְל בֵּיד אִשֶּׁת אֶלְצוּהוּ סָבִיב בְּנֵי קִשֶׁת	קִם וְהִבִּיט הֵנּוּ בְּתוֹךְ רִשְׁתָּ מִשְׁאַלוֹת לֵב בְּנֵיו וְלֵב אִשְׁתּוֹ
נַע וְנִכְנַע מִשִּׁיג לְאַרְבָּעִים רֶץ לְדַרְכוֹ וְיַעֲזוֹב רַעִים	שֵׁשׁ בַּחֲלֹק אִם רַע וְאִם נְעִים עַל עֲמָלוֹ יַעֲמֵד בְּמִשְׁמַרְתּוֹ
בֶּן חֲמִשִּׁים זִכֹּר יָמֵי הַבַּל בּוֹ בְּעֵינָיו אֵת כָּל יִקָּר תִּבְל	יֵאָבֵל כִּי קָרְבוּ יָמֵי אָבֵל כִּי יִפְחַד פֶּן קָרְבָּה עֵתוֹ
שְׂאֵלוּ מָה הִיָּה לְבֶן שָׁשִׁים כִּי שְׂרִידָיו דְּלִים וְנַחֲלָשִׁים	אֵין בְּעֵצָיו בְּדָיִם וְשִׁרְשִׁים לֹא יִקוּמוּן אִתּוֹ בְּמִלְחָמָתוֹ
אִם שְׁנוֹתָיו נִגְעוּ אֵלַי שִׁבְעִים רַק לְמִשְׂא יִהְיֶה עָלַי רַעִים	אֵין דְּבָרָיו נִרְאִים וְנִשְׁמָעִים מַעֲמָס עַל נִפְשׁוֹ וּמִשְׁעָנָתוֹ
בֶּן שְׁמוֹנִים טָרַח עָלַי בְּנֵיו בּוֹז וְלַעֵג לְבָנוֹ וְלִשְׁכַּנְיוֹ	אֵין לְבָבוֹ עֲמוֹ וְלֹא עֵינָיו רוּשׁ בְּכוֹסוֹ גַּם לַעֲנָה פִתּוֹ
אַחֲרָי זֶה כִּמֶּת יִהִי נַחֲשָׁב אֵין בְּלָבוֹ רַעֲיוֹן וְלֹא מַחֲשָׁב	אִשְׁרֵי אִישׁ נַחֲשָׁב כִּגֵּר תּוֹשָׁב רַק בְּאַחֲרִית נִפְשׁוֹ וּמִשְׁכָּרָתוֹ

רבי יהודה הלוי (1075-1141) - גדול המשוררים העבריים בימי הביניים. כיום מצויים בידינו 750 שירים פרי עטו, ובהם שירי קודש (פיוטים לשבת ולחגים) בצד שירי חול רבים: שירי חתונה ויין, שירי שבח וידידות, שירי ציון ועוד.

אָדָמָה / אהוד מנור

אָדָמָה – אָנִי קָשׁוּב לְקוֹלֶךָ

אָדָמָה – הָאִירִי פְּנִיךָ לְבִנְךָ

אִמָּא אָדָמָה.

הֵן בָּאתִי מִמֶּךָ מִתּוֹכָךָ – אָדָמָה

וְאֵת עֵתִידָה לְשִׁכְךָ – אָדָמָה

אֵת כָּל כְּאָבִי

אֵת יָמֵי.

עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ לָךְ מוֹדָה – אָדָמָה

וְאָנּוּ עֲצֵי הַשָּׂדֶה – אָדָמָה

מִמֶּךָ וְאֵלֶיךָ עַד בְּלֵי דַי –

אִמָּצִינִי.

אהוד מנור (1941-2005) - חתן פרס ישראל בתחום הזמר העברי לשנת 1998; מגדולי המלחינים וכותבי השירים העבריים, עסק גם בתרגום וכתובה לתיאטרון ולמופעי בידור.

אימא אדמה / יעקב (יענקלה) רוטבליט

היא תביט אלי טובה וּחֲכָמָה

כְּמוֹ בֶּבֶן הַשָּׁב הַבִּיָּתָה מִן הַדֶּרֶךְ,

תַּחֲבֵק אוֹתִי אֵלֶיךָ בְּנִשְׁמָה חֲמָה,

אִמָּא אָדָמָה.

היא תגיד – "אתה עיף מן המסע,

אל תפחד אני חובשת את פצעיך".

היא תקח אותי אליה כְּשֶׁאֶקְרָא בְּשִׁמָּה,

אִמָּא אָדָמָה.

היא תביט אלי טובה וּחֲכָמָה,

היא שקטה כל כך וכמו תמיד סולחת,

תַּחֲבֵק אוֹתִי אֵלֶיךָ בְּנִשְׁמָה חֲמָה,

אִמָּא אָדָמָה.

יעקב רוטבליט (1945) - פזמונאי ועיתונאי ישראלי; זוכה פרס אקו"ם למפעל חיים.

ילדי האדמה / יורם טהרלב

הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַחֲמָה
הַפְּשׁוּטָה הַתְּמָה
הַחֲזוֹרָת עַל עֲצָמָה
לְחַיּוֹת וְלָמוֹת בֵּין מְשֻׁעוּלָיָה
לְלָכַת אֶתָּה, לְלָכַת אֵלַיָּה,
לְשׁוֹב הַבֵּיתָה, לְשׁוֹב אֶל הַהֲתַחֲלָה.

יורם טהרלב (1938) - פזמונאי ומשורר ישראלי; רבים מפזמוניו הולחנו והיו לנכסי צאן ברזל של התרבות העברית.

אישה וטבע / סוזן גריפין

אני אוהבת את הציפור הזאת, כשאני רואה את קשת מעופה, אני עפה עמה, נכנסת לראשה, עוזבת עצמי, מתה לרגע, חיה בגוף זה של ציפור שללא הוא איני יכולה להתקיים עוד, כחלק מגופה של הציפור, אכנס לגופה של בתי, משום שידועת אני שעשויה אני מאדמה זו, כפי שידי אמי עשויות היו מאדמה זו... כל שידועת אני דובר אליי דרך האדמה הזאת, ואני כמהה לספר לך, את העשויה גם כן מאדמה, ולהקשיב לנו מדברות זו אל זו מה שידועות אנו: האור בתוכנו הוא.

סוזן גריפין (1943) (Susan Griffin) - ממובילות תנועת האקו-פמיניזם בארצות הברית; ספרה אישה וטבע שוטח את עיקרי הגישה.

שיחה עם אבן / ויסלבה שימבורסקה (תרגום: רפי וייכרט)

אני מתדפקת על דלתה של האבן.

– זו אני, הכניסיני.

רצוני להכנס אל תוכך,

להתבונן סביב,

לשאף אותך אל קרבי כנשימה.

– לכי מכאן – אומרת האבן –

אני אטימה לגמרי.

אף בהיותנו מרסקות לרסיסים,

אף בהשחקנו לחול,

לא נכניס איש.

אני מתדפקת על דלתה של האבן.

– זו אני, הכניסיני.

אני באה מסקרנות לשמה,

החיים בשבילה הם הזדמנות יחידה.

מתכוננת אני לטייל ברחבי ארמונה

ואחר כך לבקר בעלה ובטפת מים.

אין לי די זמן לך.

תמותתי צריכה לרגש אותך.

– אני עשויה אבן – אומרת האבן –

מתוך כרח עלי לשמור על כבוד ראש.

לכי מפה.

אין לי שרירי צחוק.

אני מתדפקת על דלתה של האבן.

– זו אני, הכניסיני.

שמעתי שיש בך אולמות גדולים ריקים,

שעין טרם שזפתם, יפהפיים לריק,

דוממים ללא הדי צעדים.

תודי שגם את יודעת על כך מעט מאוד.

– אולמות גדולים וריקים – אומרת האבן –

אך אין בהם די מקום.

יפהפיים, יתכן, אך מעבר לטעם חושף הדלים.

יכולה את להכירני אך לעולם לא תדעיני.

אני פונה אליך בכל משטח פני,

ובכל תוכי נפנית מעליך.

אני מתדפקת על דלתה של האבן.

– זו אני, הכניסיני.

אינני מחפשת בך מחסה-עד.

אינני אמללה.

אינני חסרת בית.

עולמי ראוי לישיבה.

אכנס ואצא בידיים ריקות.

ויצעדות שבאמת הייתי כאן,

לא אציג דבר זולת מלים,

שאיש לא יתן בן אמון.

– לא תכנסי – אומרת האבן –

חסר לך חוש ההשתתפות.

שום חוש לא יחליף לך את חוש ההשתתפות.

אפלו מבט מחדד כדי ראית כל

לא יועיל לך כלל ללא חוש ההשתתפות.

לא תכנסי, בקשי יש לך משג על חוש זה,

בקשי הנכבט שלו, הדמיון.

אני מתדפקת על דלתה של האבן.

– זו אני, הכניסיני.

אינני יכולה להמתין אלפים מאות

כדי להכנס אל מתחת לקורתך.

– אם אינך מאמינה לי – אומרת האבן –

פני אל העלה, הוא יאמר לך את שאמרתי אני.

פני אל טפת המים, היא תאמר את שאמר העלה.

לבסוף תשאלי שערה משערות ראשך.

צחוק מבקע אותי, צחוק, צחוק אדיר,

שאינני יודעת לצחקו.

אני מתדפקת על דלתה של האבן.

– זו אני, הכניסיני.

– אין לי דלת – אומרת האבן.

ויסלבה שימבורסקה (1923) – משוררת פולנייה, מסאית ומתרגמת ספרות צרפתית;

כלת פרס נובל לספרות לשנת 1996.

האדם הוא האדמה

"העמק דבר" על בראשית ב, ז: "וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה" / הנצי"ב מוולוז'ין

קיבץ מכל חלקי האדמה עפר, מזה המקום מעט, ומזה המקום מעט, ולא ככל בהמה וחיה, וכדיאתא בסנהדרין דל"ח א' אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו, וטעמו של דבר, משום שמשונה טבע האדם מכל בהמה וחיה שאינם יכולים לחיות אלא באקלים של כל בריה לפי טבעו, וע"פ האקלים שנוצר שמה. מה שאין כן האדם נוצר באופן שיהא יכול לחיות בכל העולם, בין במקום היותר קר בין במקום שיותר חם וניזונים בכל אופן שהמקום גורס, על כן קיבץ הקב"ה עפר מכל חלקי האדמה. וכן יש הפרש במדות הנפש, דכל בריה יש לה כח הנפש המיוחד עז או חלש, החזק או הרפה, והאדם שנוצר ממנה וגדל בה מגדלת אותו הכח, מה שאין כן האדם יש בו כל המדות כמו שנאמר להלן מקרא יח והלאה, על כן כלל בו כל מיני אדמה.

נפתלי צבי יהודה ברלין (1816-1893) - ידוע בכינויו הנצי"ב מוולוז'ין, היה ראש ישיבת וולוז'ין ומגדולי התורה במזרח אירופה במאה ה-19; חיבר את פירוש "העמק דבר" ו"הרחב דבר" על התורה ושיר השירים וחיבורים תורניים נוספים.

מתוך למוד פני הקרקע למדנו לדעת את גופנו שלנו / רבקה מרים

מתוך למוד פני הקרקע למדנו לדעת את גופנו שלנו.
בטן של סרק. בטן של פרי.
הנוף, כמו גופנו, חולה ובריא.
הנוף, כמו גופנו, נזקק לשאר, לעונה.
גופנו שעל הקרקע שכוב, שאלה שואל
ומיד הארץ עונה.
עוד בטרם פינו נספיק בשאלה לפתח
מתוך טבורנו כבר עולה תאנה.

רבקה מרים (1952) - משוררת, סופרת וציירת ישראלית; ספרה הראשון התפרסם כשהייתה בת 14; ממייסדי בית המדרש "אלול"; זכתה פעמיים בפרס ראש הממשלה ליצירה.

מזבח אדמה / המהר"ל מפראג

ואמר הכתוב מזבח אדמה תעשה לי, פירוש כי יש לך לעשות מזבח אדמה דווקא, מפני שהאדמה מסולקת מן החיצונית השייך לע"א. כי הע"א היא החיצונית, כמו שהתבאר למעלה אצל דיבור לא יהיה לך, שהאדמה באמצע העולם, שאינה נוטה לשום צד חיצון, כי המקום צריך שיהיה מוכן אל העבודה, ואין דבר מוכן אל העבודה רק מזבח אדמה. במות ס"ג ע"א: "ואמר רבי אלעזר עתידין כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע, שנאמר וירדו מאניותיהם וכל תופשי משוט מלחים כל חובלי הים על הארץ יעמדו". לעתיד לבוא, כל בעלי האומניות שהתנתקו מעל האדמה, עתידים לשוב ולעבוד אותה, כפי שמבאר רש"י (שם): "שיעמדו על הקרקע – יניחו אומנותם לעסוק בחריש ובקציר".

יהודה ליווא בן בצלאל (1520-1609 לערך) - ידוע בכינויו המהר"ל מפראג; רב, פוסק הלכה, מקובל והוגה דעות; מגדולי ישראל הבולטים בתחילת העת החדשה.

סוגי אדמות בארץ ישראל

האדמה בארץ ישראל משתנה ממקום למקום לפי סלע המוצא שלה ולפי התנאים האקלימיים השוררים באזור. אלה הם סוגי האדמות העיקריים המצויים בארץ:

אדמת לם – מאפיינת את שוליהם של מדבריות רבים בעולם, ומצויה בבקעת באר שבע שבנגב הצפוני. אזור שקיעת הלם רחוק מהמקום שבו הוא נוצר, משום שגרגרי הלם קטנים וקלים ונישאים ברוח למרחק רב. בדרך כלל אדמת לם היא אדמה פורייה. חסרונה הוא שעם הגשם תופחים גרגרי הלם העליונים, מתלכדים ויוצרים קרום קשה ואטום שמתפורר בקיץ, כך שהלם הופך שוב לאבק ולגרגרים קטנים הנישאים ברוח.

אדמה אדומה ים תיכונית (טרה רוסה) – אופיינית לאזורי הרריים של אקלים ים תיכוני. קרקע זו רדודה וגרגרית, וסלעים רבים בולטים ממנה על פני השטח. צבעה האדום האופייני נובע מתכולה גבוהה של תחמוצות ברזל וחומר אורגני. קרקע זו פורייה אך קשה לעיבוד בעבר שמשו בעיקר למרעה, ובאזורים בהם עומק הקרקע היה מספק גודלו לעתים עצי פרי.

אדמה אפורה (רנדזינה) – מתהווה בכל האזורים שבהם הסלע הוא גיר רך או קירטון. אדמה זו עשירה בסידן, ובאקלים שחון גם בנתרן ואשלגן. טובה לגידולים רבים, ובייחוד לגפנים.

אדמת חול (חמרה) – מצויה בחלקים גדולים של מישור החוף, צבעה אדום או כתום, והיא מורכבת מגרגרי חול. אדמת חמרה מכילה גם תרכובות ברזל, והן שמקנות לה את צבעה האדום. זוהי אדמה מאווררת, ובזכות המינרלים שסופחים גרגריה היא גם עשירה ופורייה.

אדמת ביצה – נוצרת במשך אלפי שנים כששיירי צמחים ובעלי חיים שוקעים במים רדודים. אדמות עשירות כאלה מצויות באזורים שבהם יובשו ביצות, בעיקר מישור החוף ועמק יזרעאל. בעמק החולה מצויה אדמת כבול, שנוצרת מפירוק אטי במיוחד של החומרים האורגניים. העושר האורגני הוא שמקנה לאדמת הביצה את צבעה הכהה.

אדמת חבר הלשון – מצויה לאורך בקעת הירדן מטירת צבי עד אזור ים המלח. מקורה בסלע החבר שנותר עם התייבשות ימת שקע הירדן, וצבעה בהיר (לבן-צהוב מעורב באפור). בחלקים הדרומיים של הארץ היא מעורבת במלח ואינה ראויה לעיבוד.

אדמת מלחה – מתהווה כשיש בקרקע עודף לחות למרות האקלים הצחיח. בגלל החום והיובש המים מתנדפים ברובם, ועל הקרקע נותר מעטה של מלח. בארץ יש שני מיני מלחות: מלחות בהירות, המכילות בעיקר מלח ונפוצות בערבה, ומלחות כהות, שבהן המלח מעורב בתרכובות של גופרית, והן נפוצות באזור ים המלח.

חול ים – מצוי לאורך חוף הים התיכון. גונו זהוב, וגרגריו בינוניים בגודלם ושונים זה לזה. החול עשוי כמעט כולו מתחמוצת צורן נקייה.

אדמת העמקים – אדמה חומה כהה שנוצרת בהרים ונסחפת לעמקים. אופיינית לעמק יזרעאל ולחלק הצפוני של בקעת הירדן. תהליכי הסחף נמשכים גם היום, ולכן תהליך ההיווצרות של אדמה זו עודנו נמשך. הצמחים הגדלים בה מעשירים אותה.

הבן אדם אינו אלא / מאיר אריאל

הבן אדם אינו אלא
חתיכת בץ מתחכם.
כיצד, מהו בץ?
– עפר ספוג רטיבות.
כך גם הבן-אדם:
עפר הארץ,
שנאמר, כי עפר אתה ומעפר לקחת –
ספוג כל מיני נוזלים למיניהם.
רק מה, מתחכם...
תחום ומתחם
בדפן שעיר וחלק למחצה
אטום וחדיר לסרוגין
יש לו דמות מסימת
וצורה משלמת, וזה
מתחכם... בשביל בץ
זה מתחכם, שכן
סתם בץ, כן, סתם בץ –
צורה לו.

בץ שמתלבש, מתפורר –
של אדמות קלות מעצמו.
של אדמות כבדות –
יש גושים שלא תפורר
עם פטיש של חמשה קילו.
אבל אף גוש כזה לא יקח את עצמו
למסבאה הקרובה ויזמין

כוס מים קרים להדביק, נניח
וקפסת קמח שפון להריח.
איפה... רק תעבר עליו
עם הדיסקוס ההידראולי-פנאומטי הבי-דיוטי
של שיניצקי, ואתה עושה ממנו
מצע זרעים. מה יש לדבר:
בץ שמתלבש – מתפורר.

וגם בן אדם שמתלבש מתפורר –

רק מָה, מִתְחַכֵּם...
 עֲטוּף וּמְעֻטָּף, אוֹ תַחֹם וּמִתְחַם בְּתוֹךְ אֶרֶץ,
 וְנוֹתֵן אֶת עֲצָמוֹ לְהִמּוֹן
 חֲתִיכוֹת-בֶּץ קִטְנוֹת וּמִתְחַכְּמוֹת גַּם הֵן
 (אֲמַנְם הִרְבֵּה פָחוֹת, אֲכָל בְּכָל-זֹאת) –
 וְעוֹזֵב שֶׁלֵּד לְצַחֵק אַחֲרוֹן
 שֶׁנֶּאֱמַר, צוֹחֵק מִי שֶׁצוֹחֵק אַחֲרוֹן
 וְאַחֲרוֹן צוֹחֵק רַק שֶׁלֵּד.
 צוֹחֵק מִי שֶׁצוֹחֵק, אָמַר הַיֶּלֶד.
 וַיֵּשׁ לוֹ מִצְבָּה, וּכְתֹבֶת,
 וְזֶה – מִתְחַכֵּם...
 שֶׁכֵּן
 סֵתֵם בֶּץ – אִיזָה מִצְבָּה יֵשׁ לוֹ,
 אִיזָה כְּתֹבֶת?
 אִם כֵּן, אֲמַרְנוּ:
 הֵבֵן אָדָם אִינוֹ אֶלְאֵ
 חֲתִיכֵת בֶּץ
 מִתְחַכֵּם.

מאיר אריאל (1942-1999) – משורר, פזמונאי, מלחין וזמר בעל סגנון ייחודי; שיריו בוצעו על ידי אמנים רבים.

שניים חלב, אחד אדמה

ויקרא כה, כג

וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצִמְתָּת כִּי-לִי הָאָרֶץ כִּי-גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אִתְּם עִמְדִי.

נאומו של בנימין זאב הרצל בקונגרס הציוני החמישי (1901)

העם יהיה לא רק המייסד, אלא גם בעליו של הרכוש התכליתי הזה [הקרקע] לצמיתות. על ידי זה אי אפשר יהיה ליחידים להשתמש בו ברצון עצמם, באופן שאינו מתאים עם כוונותיו של המייסד. עלינו לדאוג גם להבא כי יהיה הרכוש הזה נשמר באמונה הכי גדולה, וכי יתנהגו בו בצמצום, בפחד, יותר מאשר בעוז.

בנימין זאב תיאודור הרצל (1860-1904) - עיתונאי, משפטן, סופר, מחזאי ופוליטיקאי יהודי יליד בודפשט; חוזה המדינה, מייסד הציונות כתנועה לאומית מדינית.

מכתבו של צ'יף סיאטל / מכתב המיוחס לצ'יף האינדיאני של סיאטל, כתגובה לבקשת נשיא ארצות הברית לרכוש את אדמות השבט בשנת 1855

איך תוכלו לקנות או למכור את השמים? את חמימות האדמה? הרעיון זר לנו. איננו בעליהם של רעננות האוויר או נצנוץ המים; איך תוכלו לקנותם מעמנו? אנו נחליט בזמננו. כל חלק מאדמה זו קדוש לבני עמי. כל מחט אורן בוהקת, כל חוף חולי, כל הערפילים בעובי היער, כל קרחת יער, כל זמזום חרק קדוש בזיכרונם של בני עמי.

אנו יודעים כי האדם הלבן אינו מבין את דרכינו. כל חלקת אדמה זהה עבורו לאחרת, שכן הוא זר הבא בלילה ולוקח מן האדמה את שהוא צריך. הארץ אינה אחותו, אלא אויבתו, ומשכבש אותה, הוא נע הלאה. הוא עוזב את קברות אבותיו, ונשימת ילדיו נשכחת. מראה עריכם מכאיב לעיני האדם האדום. אך ייתכן שהאדם האדום הוא פרא, ולכן אינו מבין.

אין מקום שקט בערי האדם הלבן. אין מקום להאזין לעלי האביב או למשק כנפי חרק. אך אני פרא ולכן איני מבין - הטרטור רק נראה כי הוא מכאיב לאוזן. מהו טעם החיים אם אין אדם יכול לשמוע את המיית התור או את ויכוחי הצפרדעים סביב האגם בלילה? האדם האדום מעדיף את הצליל הרך של הרוח שהצטללה מגשם בצהרי יום, או שבושמה במחטי אורן; האוויר יקר לאדם האדום, שכן הכול חולקים נשימה אחת: החיות, העצים ובני האדם. נראה כי האדם הלבן אינו מבחין באוויר שהוא נושם; כגוסס ימים רבים - הוא אדיש לצחנה.

כל הדברים קשורים זה בזה. מה שקורה לארץ קורה לבני הארץ...

כשייעלם מן האדמה אחרון אדומי העור, וזיכרוננו יהי לצל ענן החולף מעל למישור, חופים

ויערות, אלו עוד יחזיקו את רוחם של בני עמי, שכן הם אהבו את האדמה כשם שתינוק אוהב את פעימת הלב של אמו. אם נמכור את אדמתנו, אהבו אותה כשם שאנו אהבנו. דאגו לה כשם שאנו דאגנו. החזיקוה בזיכרונכם כשם שהיא כשקיבלתם אותה מעמנו. ועם כל כוחכם, אונכם ולבכם – שימרו אותה לילדיכם ואהבו אותה כשם שהאל אוהב את כולנו. דבר אחד אנו יודעים: אלוהינו הוא אחד. אדמה זו יקרה לו. אפילו האדם הלבן אינו יכול להימלט מהגורל המשותף לכול.

היסודות לאי-השוויון בין בני האדם / ז'אן ז'אק רוסו

הראשון שגידר לו חלקת אדמה, והעלה בדעתו לומר "זאת לי היא", ואף מצא סביבו אנשים תמימים דיים להאמין לו, היה מייסדה האמיתי של החברה האזרחית. כמה פשעים, כמה מלחמות, כמה רציחות, כמה אומללויות וכמה זוועות היה חוסך מן המין האנושי מי שהיה עוקר את יתדות הסימון, או ממלא בעפר את התעלה, וקורא אל אחיו: הישמרו לכם מהטות אוזן למתחזה. אבוד תאבדו אם תשכחו כי הפירות לכולנו הם, וכי האדמה אינה קניין אישי.

ז'אן ז'אק רוסו (1712-1778) - פילוסוף, סופר, תיאורטיקן פוליטי ומלחין שוויצרי-צרפתי; נחשב הפילוסוף החשוב של עידן הנאורות; רעיונותיו השפיעו על המהפכה הצרפתית, על התפתחות התיאוריה הסוציאליסטית ועל תנועת הלאומיות; עסק גם בפילוסופיה של החינוך, ונחשב ההוגה הראשון שהציג מתווה לחינוך ילדים בגישה טבעית.

ספר הקניון / ד"ר דניאל שליט

הקניון הוא עולם סגור בפני עצמו. מלמטה הוא חתום ותחום בבטון – בקומות על גבי קומות של מרתפים וחניונים, ומלמעלה הוא סגור במעטה פלסטי מוצק. ובין זה לזה: עולם של מעשה ידי אדם. עולם מתוכנן, עולם נשלט, עולם מבריק, עולם מצליח. ולכן הקניון הוא סמל ומשל לכל עולמו של האדם כיום. סגור מן הטבע שמתחתיו – האדמה, הנחלים, הימים, הצומח והחי, איתם נפגש האדם רק כמשאבים לניצול – או בסרטי טבע, או בגני חיות. וכן הוא סגור מכל מציאות שמעליו, מכל מציאות שמעבר לו, ובוודאי מן המציאות הרוחנית, הבוראת, האלוהית, שאותה אין הוא יודע כלל.

דניאל שליט (1940) - מוזיקולוג, מלחין ומרצה לפילוסופיה; לשעבר מנצח בתזמורת הקאמרית הישראלית; יצירותיו המוזיקליות מנוגנות בארץ ובעולם; עוסק בכתביו בקשת רחבה של נושאי הגות, ובעיקר במפגש בין התרבות היהודית לתרבות העולם.

הוֹרָה נְדָלָנִים / קובי אוז

עוד נדהר על הכרמים
עם טרקטורון
ונגדע את הגפנים
נשים בטון
הוֹרָה הוֹרָה נְדָלָנִים
הוֹרָה נְצָלָנִים
הוֹרָה חֲמָדָנִים
עוד נרוצה אל שדות
של תעופה
עוד נשוב אל המושב
לעוד טיסה

הוֹרָה הוֹרָה נְתַבְגִּים
הוֹרָה ג'טלגים
הוֹרָה עֶסְקִים
ואי אפשר לחזור אחורה
אוו הוֹרָה

פרוספריטי לנצח
וזה הלב שמתרוצץ בתוך קניון
וזה הראש שמתפוצץ בתוך שעון
התקרנפה לי כבר כל החבת ציון
ואין אנדו ואין אנדו לחזור אחורה
אוו הוֹרָה

כמו תמיד להפריט את הפרטים
כמו תמיד להפריט את הפרטים
הוֹרָה הוֹרָה זְכִינִים
הוֹרָה עֶסְקָנִים
הוֹרָה בְּכִינִים
כל פְּרָדָס, חֲרָשָׁה
הם גן של ארועים
קול די ג'יי וקול חֲתָן
על החופים
הוֹרָה הוֹרָה וְעָדִים
הוֹרָה זִיקוּקִים
כל שנותר לנזקקים
לתמיד
לתמיד לחיות בג'וֹרָה
אוו הוֹרָה

פרוספריטי לנצח...

ואי אפשר ואי אפשר לחזור אחורה
אוו הוֹרָה.

קובי אוז (1969) - מוזיקאי, סופר, מפיק וסולן להקת טיפקס; ידוע במעורבות חברתית גבוהה.

מחזירים לאדמה: קומפוסט

האדמה מזינה אותנו ומעניקה לנו מרחב חיים ומזון. הקומפוסט הוא הדרך הפשוטה ביותר לטייב את האדמה בדשן אורגני עשיר ובריא, להחזיר למחזור הטבע את החומרים שלקחנו ממנו ולהפחית את כמויות האשפה הביתית בכמצצית. זה קל, זה סביבתי וזה פועל.

מהו קומפוסט?

קומפוסט הוא דשן אורגני עשיר ונטול כימיקלים שנוצר כשחרקים, תולעים וחיידקים מפרקים את הפסולת האורגנית שלנו, שאחרת תמצא את דרכה לפח האשפה ולהטמנה.

איך עושים קומפוסט?

- הפרד ומשול – יש להפריד במטבח בין האשפה האורגנית (שאריות מזון) לבלתי אורגנית (בעיקר אריזות). הדרך הפשוטה ביותר היא להניח ליד הכיור פח קטן או קערה, שבהם שומרים את שאריות המזון.
- קומפוסטר, בור או ערמה – את הקומפוסט מכינים בתוך קומפוסטר, מכשיר דמוי פח זבל גדול שאפשר לרכוש ממגוון חברות באינטרנט, ובמחיר מוזל מהרשויות המקומיות. בעלי חצר יכולים לוותר על הקומפוסטר ולהסתפק בחפירת בור גדול, או פשוט לייצר את הקומפוסט בערמה. את הקומפוסטר, הבור או הערמה יש למקם במקום מוצל ונוח לגישה.
- המן הגורן או מן היקב – את הקומפוסט אפשר להזין בחומרים רבים: מהגינה: עלי שלכת, דשא קצור, נסורת, אפר מדורות, כל גזם מהמטבח: קליפות של פירות, ירקות וביצים, שאריות מזון מהצומח אין להכניס: פסולת שאינה אורגנית (זכוכית, פלסטיק, חיתולים, סוללות וכן הלאה), שאריות מזון מן החי (בשר וחלב), כימיקלים מכל סוג

טיפים

- מומלץ לחתוך או לתלוש את חומרי הגלם לפיסות קטנות ככל האפשר.
- מומלץ לפטם את הקומפוסט בכמויות שוות של חומר יבש (גזם, נסורת, עלים וכו').
- רטוב (שאריות מזון) לסירוגין.
- כדאי למלא את תחתית הקומפוסט בחומר גס (גזם עץ או שק) שיתפרק לאט ויאפשר ניקוז טוב ואוורור הערמה מלמטה.
- כדי להרחיק בעלי חיים רצוי לטמון את שאריות המזון במרכז המכל ולכסות אותו במכסה (או בשק יוטה במקרה של בור וערמה).

בהצלחה

